

Przywoływanie przeszłości - miejskie spacery dedykowane historii i pamięci krakowskich Żydów w perspektywie antropologicznej

Tematyka, którą podejmuję na potrzeby prezentowanego projektu, koncentruje się wokół spacerów miejskich z przewodnikiem realizowanych w przestrzeni Krakowa. Z badań pilotażowych przeprowadzonych przeze mnie w latach 2017-2019 wynika, że tego typu aktywność miejska zyskuje coraz większą popularność. Spacerowanie jest nie tylko interaktywnym sposobem przekazywania i nabywania wiedzy, ale również odgrywa istotną rolę w kształtowaniu wyobrażeń o przeszłości. W swoich badaniach skupiam się przede wszystkim na obserwacji, opisie i analizie tych spacerów, które podejmują problematykę historii i pamięci związanej z żydowskimi mieszkańcami Krakowa i okresem II Wojny Światowej. Chciałabym przybliżyć osobistą perspektywę osób biorących udział w opisywanych działaniach, w szczególności mieszkańców Krakowa. Badania koncentrują się przede wszystkim na określeniu sposobów, w jaki sposób wiedza dotycząca okresu II Wojny Światowej jest współcześnie kształtowana, przekazywana i nabywana. Istotnym celem projektu jest stworzenie katalogu spacerów, zmapowanie przestrzeni Krakowa pod kątem tego, jakie miejsca i powiązane z nimi opowieści pojawiają się w narracjach.

Spacerowanie cieszy się rosnącą popularnością wśród badaczy, którzy podejmują analizy zarówno różnych ich typów (city walks, heritage walks), jak i samej czynności spacerowania. Wspólnym mianownikiem badań jest zainteresowanie chodzeniem jako działaniem człowieka w przestrzeni. Na gruncie polskim temat ten nie doczekał się dotychczas rzetelnych badań w ujęciu antropologicznym, które pozwoliłyby na pogłębienie analizy oraz kompleksowe przybliżenie zjawiska, osadzając je w rodzimym kontekście.

Swoje badania zamierzam przeprowadzić w oparciu o kwerendy oraz przy użyciu narzędzi stosowanych w badaniach antropologicznych, czyli obserwacji uczestniczącej realizowanej podczas spacerów oraz pogłębionych wywiadów etnograficznych przeprowadzanych wśród ich organizatorów oraz uczestników. Kwerenda biblioteczna, archiwalna, źródeł w Internecie pozwoli na zgromadzenie podstawowej bazy źródłowej, która będzie punktem odniesienia dla analizowanych narracji przewodników. Badania zakładają kilka faz. W czasie pierwszego etapu poczynione zostaną obserwacje w kilku krakowskich placówkach muzealnych. Celem tego etapu jest wyznaczenie głównych sposobów prowadzenia narracji dotyczącej losów Żydów w czasie II wojny światowej w Krakowie. W dalszej kolejności przeprowadzone zostaną wywiady z uczestnikami oraz organizatorami spacerów, które będą miały miejsce w trakcie samych spacerów. Zasadniczym pytaniem badawczym stanie się próba określenia motywacji, jaką kierują się uczestnicy, wybierając ten rodzaj aktywności, a także ich pierwsze wrażenia oraz uczucia pojawiające się w relacji do konkretnej przestrzeni. W dalszej kolejności kontynuować będę pogłębione wywiady etnograficzne dążąc do ustalenia, jak kształtuje się wiedza na temat przeszłości rozmówców, stosunek do historii żydowskiej Krakowa oraz szerzej samej historii miasta obejmującej II wojnę światową a także jakie są wyobrażenia związane z mniejszością żydowską. Równocześnie prowadzić będę intensywną eksplorację przestrzeni miejskiej związanej z przeszłością żydowskich mieszkańców miasta. W oparciu o spacerowanie powstaną opisy tras i miejsc, które zostały przez przewodników wybrane jako istotne dla przedstawianej przez nich narracji. Posłuży do tego dokumentacja fotograficzna spacerów oraz notatki z narracji przewodników. W ten sposób możliwe będzie ustalenie relacji pomiędzy przedstawianą narracją, a przestrzenią, w jakiej jest ona produkowana. Pozwoli to także na określenie, które spośród wątków dotyczących przeszłości przewodnicy uznają za istotne.

Położenie nacisku na perspektywę osób uczestniczących w spacerach miejskich, zainteresowanych szczególnie kulturą żydowską, umożliwi pogłębione studia nad relacjami polsko-żydowskimi w ich oddolnym wymiarze. Materiał uzyskany w wyniku badań stanowić będzie cenne źródło wiedzy nie tylko na temat wyobrażeń o historii, ale również stereotypów i emocji związanych z historią żydowskich mieszkańców miasta. Postawione cele badawcze pozwolą na przebadanie kwestii związanych z wciąż aktualnym zagadnieniem tożsamości i sposobami budowania jej w odniesieniu do społeczności żydowskich, co jest obecne w różnego rodzaju debatach na temat współczesnej tożsamości narodowej. Badania nad stosunkiem do historii krakowskich Żydów pozwolą odpowiedzieć na pytanie, w jakim stopniu historia II Wojny Światowej i Holokaustu jest obecnie uznawana za historię wspólną oraz czy losy żydowskich sąsiadów są integralnie włączone w historię rodzinną, lokalną, narodową. Liczę, że usytuowanie badań w dwóch szerokich ramach interpretacyjnych, jakimi są badania nad pamięcią i krytyczne studia nad dziedzictwem pozwoli naświetlić nowe możliwości korzystania z powyższych teorii, w odniesieniu do perspektywy indywidualnej, a nie instytucjonalnej. Opisane ujęcie tematu pozwoli wpisać wyniki badań w szerszy kontekst współczesnych sposobów przeżywania przeszłości i kształtowania wyobrażeń na jej temat.